2. Инновационный менеджмент: Учеб. пособие / Под ред. В. М. Аньшина, А. А. Дагаева. — М., Дело, 2003. — 528 с.
3. Гребнев Е.Т. Управленческое нововведение. М.: Экономика, 1985 — 159 с.
4. Национальный доклад «Организационно-управленческие инновации: развитие экономики, основанной на знаниях» / Под ред. С.Е. Литовченко. -М.: Ассоциация Менеджеров. -2008. -стр.83.
5. Абродин А.Ю. и др. Инновационный менеджмент: миф или реальность. /В.В. Стасев, А.Ю. Забродин, Е.Н. Черных – М.: Изд-во ГРИФ, 2006. -354 с.
6. Организационно-управленческие инновации: развитие экономики основанной на знаниях / Национальный доклад. – М.: Ассоциация Менеджеров, 2008. – 104 с

Ключові слова: інновації; управління, управлінські інновації, організаційні інновації. класифікація, фактори, оцінка.

Ключевые слова: инновации; управление, управленческие инновации, организационные инновации, классификация, факторы, оценка.

Keywords: management, management of innovation, organizational innovation, classification, factors evaluation.

УДК 338.28:656.7

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПЕРЕДУМОВИ КЛАСТЕРИЗАЦІЇ ВУГЛЕВИДОБУВНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Василишина Л. М., асистент, Донецький національний технічний університет

Василишина Л. М. Організаційні передумови кластеризації вуглевидобувних підприємств.

В статті розглядаються умови кластеризації підприємств вугільної галузі. Саме кластери створюють нову систему національних, регіональних і локальних економічних конфігурацій. Ефективні механізми співпраці і партнерства являють собою складну проблему, для вирішення якої необхідно враховувати наявні в регіоні умови і передумови виникнення новітніх форм господарювання. За допомогою кластерів забезпечується прорив на світовому ринку. Формування кластерних форм господарювання обумовлено динамізмом зовнішнього оточення. В Україні функціонування кластерних моделей пов'язано з низкою проблем: відсутність законодавчої бази, скоординованої державної політики та єдиного державного органу. Організаційні проблеми стримують формування і розвиток кластерних форм як на галузевому, регіональному, так і державному рівні. Інституціональною передумовою перетворень у вугільній галузі став процес реструктуризації, початок якому поклав Указ Президента України №116 від 7.02.1996 р. «Про структурну перебудову вугільної промисловості». Також було розроблено достатньо проектів, концепцій, програм розвитку вугільної галузі. За роки незалежності неодноразово змінювалася організаційна структура управління галуззю. Серед організаційних передумов кластеризації вугільної галузі виділяють фактори, що чинять як негативний (неефективний процес реструктуризації, недосконаліть нормативно-правової бази), так і позитивний вплив (існуючий досвід створення інфраструктурних систем інтелектуального та фінансового капіталу, застосування механізмів державно-приватного партнерства, збільшення державного фінансування вугільної галузі). Обгрунтована необхідність створення на державному рівні єдиного державного органа, який би займався реалізацією кластерної політики та координував діяльність місцевих органів влади і галузевих об'єднань.

Василишина Л.Н. Организационные предпосылки кластеризации угледобывающих предприятий.

В статье рассматриваются условия кластеризации предприятий угольной отрасли. Именно кластеры создают новую систему национальных, региональных и локальных экономических конфигураций. Эффективные механизмы сотрудничества и партнерства представляют собой сложную проблему, для решения которой необходимо учитывать имеющиеся в регионе условия и предпосылки возникновения новых форм хозяйствования. С помощью кластеров обеспечивается прорыв на мировом рынке. Формирование кластерных форм хозяйствования обусловлено динамизмом внешнего окружения. В Украине функционирования кластерных моделей связано с рядом проблем: отсутствие законодательной базы, скоординированной государственной политики и единого государственного органа. Организационные проблемы сдерживают формирование и развитие кластерных форм как на отраслевом, региональном, так и государственном уровне. Институциональной основой преобразований в угольной отрасли стал процесс реструктуризации, начало которому положил Указ Президента Украины №116 от 7.02.1996 г. «О структурной перестройке угольной промышленности». Также было разработано достаточно проектов, концепций, программ развития угольной отрасли. За годы независимости неоднократно менялась организационная структура управления отраслью.

© **Василишина Л. М., 2013**
© **Vasylyshyna L., 2013**

Среди организационных предпосылок кластеризации угольной отрасли выделяют факторы, которые оказывают как негативный (неэффективный процесс реструктуризации, несовершенство нормативно-правовой базы), так и положительное влияние (существующий опыт создания инфраструктурных систем интеллектуального и финансового капитала, применение механизмов государственно-частного партнерства, увеличение государственного финансирования угольной отрасли). Обоснована необходимость создания на государственном уровне единого государственного органа, который бы занимался реализацией кластерной политики и координировал деятельность местных органов власти и отраслевых объединений.

Vasylyshyna L. Organizational conditions of clustering of the coal companies.

The article regards provisions of clustering of the coal industry. Exactly clusters create a new system of national, regional and local economic configurations. Effective mechanisms of cooperation and partnership are complex problem, which needs to take into account the existing conditions in the region and for the emergence of new forms of management. The breakthrough on the world market is provided by the clusters. Cluster formation was due to forms of economic dynamism of the external environment. In Ukraine, the functioning of cluster models connects with several problems: default of a legislative framework, coordinated state policy and state structure. Organizational problems hinder the formation and development of cluster forms as at the branch, regional and national level. Changes in the institutional framework of the coal industry began a restructuring process initiated by Presidential Decree № 116 of 07.02.1996 «On the restructuring of the coal industry». Also it has been developed enough projects, concepts, programs of the coal industry. During the years of independence, has repeatedly changed the organizational structure of the branch management. Among the organizational conditions of the coal industry clustering can be underlined factors that have a negative influence (inefficient process of restructuring, inadequate legal and regulatory framework), and a positive impact (current experience of creating the infrastructure systems of intellectual and financial capital, the use of public-private partnerships, increased public funding the coal industry). The necessity of creating the state level structure that would deal with the implementation of cluster policy and coordinate the activities of local authorities and industry associations.

Постановка проблеми. В сучасних умовах ведення бізнесу велика увага приділяється процесам створення загальносвітових комунікаційних систем та інтеграції соціально-економічного простору. При цьому на перший план виходить не конкуренція, а співпраця як основа розвитку бізнесу. Інтеграція бізнесу є об'єктивним процесом, який обумовлений прагненням організації знайти найбільш ефективні способи виробництва і реалізації продукції, підвищенням її конкурентоспроможності, а також забезпеченням майбутнього розвитку і прискореного зростання на основі об'єднання потенціалу окремих господарських одиниць. Основним напрямом взаємодії організації як відкритої системи з основними ринковими суб'єктами, а також базовою передумовою довготривалих конкурентних переваг стають кластери. Конструювання ефективних механізмів співпраці і партнерства, у тому числі і за допомогою кластеризації, являє собою найбільш складну проблему для підприємств вугільної галузі, вирішення якої можливе шляхом продуманої і цілеспрямованої економічної політики, що враховуватиме наявні в регіоні умови і передумови для виникнення новітніх територіально-виробничих форм господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню природи виникнення та функціонування кластерів присвячені наукові розробки вчених-економістів: В.А. Агафонова, О.В. Анненкової, Д.С. Березовського, М.П. Войнаренка, Н.Н. Волкової, Л.М. Ганущак-Єфіменка, А.Н. Димитрової, М.М. Єрмошенка, Р.М. Качалової, Г.Б. Клейнера, О.М. Кудінова, М. Портера, С.І. Соколенка, А.І. Татаркіна, О. Уільямсона, Б.Г. Шелегеди, Д. Якобса Д.А. Ялова, Л. Янга і ін. Питанням реформування, реструктуризації та кластеризації вугільної галузі присвячені роботи О.І. Амоші, Е.А. Вареника, В.М. Василенка, А.Т. Кучера, Р.М. Лазебника, В.К. Мамутова, О.М. Омельченка і ін. Однак проблеми дослідження організаційних передумов кластеризації, аналіз інституціональних факторів утворення вугільних кластерів потребують подальшого розгляду.

Метою статті є дослідження організаційних передумов кластеризації вуглевидобувних підприємств та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення нормативно-правової бази, що сприятиме утворенню вугільних кластерів.

Викладення основного матеріалу. Прорив на світовому ринку забезпечує не один продукт чи галузь, а міжгалузевий комплекс (кластер), зміцнений системою відтворювальних зв'язків, який ґрунтується на технологічних інноваціях. Формування нових територіально-виробничих форм господарювання на основі кластерного механізму насамперед обумовлено динамізмом зовнішнього оточення, необхідністю адаптації організаційних систем до нового турбулентного простору, складнощами і багатомірністю виробництва і бізнесу, розширенням простору діяльності компанії з освоєнням національного та світового ринків товарів, послуг і інформації, зростанням ролі інформації і міжорганізаційного знання з використанням мережевих комунікацій [1]. Вперше кластерна модель була застосована в Італії, досвід якої незабаром був впроваджений у США та Німеччині. В Україні перший проект кластеризації був здійснений у 1999 році. За цим проектом асоціація «Поділля Перший» (створена у 1998 р.) ініціювала використання кластерної моделі у Хмельницькому регіоні. Асоціація об'єднала виробників, сервісні фірми, університети, технікуми, комерційні фірми та урядові структури. Експеримент був вдалим і зараз «Поділля Перший» об'єднує п'ять кластерів і п'ять регіонів. Позитивні результати роботи перших кластерів привернули увагу місцевих державних адміністрацій і вітчизняних вчених, які проаналізували можливості використання набутого досвіду в інших регіонах і секторах

економіки. Сьогодні кластери функціонують у АР Крим, Вінницькій, Івано-Франківській, Житомирській, Київській, Одеській, Полтавській, Рівненській, Чернігівській областях [2].

Суб'єктивним стримуючим чинником для реалізації кластерних ініціатив залишається недосконале законодавче забезпечення, яке поки що обмежується постановами та розпорядженнями Кабінету Міністрів України. Про необхідність створення кластерних моделей також говориться в Посланні Президента України до Верховної Ради «Україна в 2007 році: внутрішнє і зовнішнє положення і перспективи розвитку», в Концепції Державної цільової економічної програми «Створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2008-2012 роки»; у Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»; в Розпорядженні Кабінету Міністрів України від 9 липня 2008 року «Про схвалення Концепції проекту загальнодержавної економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року». Крім цього, Кабінетом Міністрів України, підготовлений проект «Концепція створення кластерів в Україні», яка проходить процедуру узгодження на всіх рівнях [3].

Одна з основних організаційних проблем у розвитку кластерів в Україні – відсутність скоординованої державної політики та єдиного державного органу, який би займався її реалізацією. Кластерним розвитком займаються Державна служба з питань регуляторної політики та підприємництва, галузеві об'єднання, окремі обласні ради та регіональні торговельно-промислові палати. Аналіз кластерних програм та проектів цих організацій свідчить, що в основному вони спрямовані на розвиток малого бізнесу. Разом з тим, не враховується можливість використання та розвитку існуючого наукового потенціалу шляхом створення кластерів у секторах, критичних для економічного розвитку. Як правило, країна, яка проводить кластерну політику, має певну організацію чи установу, метою якої є розподіл фінансування, моніторинг реалізації проектів, координаторська діяльність, розробка стратегії кластеру, допомога у створенні структури кластеру, консультації тощо. Відповідно до підходу (topdown чи bottom-up) відрізняється і спрямованість цих державних організацій – від державного контролю і фінансування процесу планування та формування кластеру (Велика Британія) до мінімальної допомоги у створенні недержавних організацій, які опікуються процесом розвитку кластеру (США) [4].

Вищеназвані організаційні проблеми стримують формування і розвиток кластерних форм як на галузевому, регіональному, так і державному рівні. Не є винятком вуглевидобувні підприємства. Незважаючи на це, у вугільній галузі в окремі періоди мали місце організаційні передумови, що могли би сприяти кластерним ініціативам. Представляється доцільним розглянути їх більш детально.

Інституціональною передумовою перетворень у вугільній галузі став процес реструктуризації, початок якому поклав Указ Президента України №116 від 7.02.1996 р. «Про структурну перебудову вугільної промисловості», що визначив комплекс заходів з реформування галузі та етапи реформ. В Указі в якості основних цілей реструктуризації вугільної промисловості країни було запропоновано сформувати конкурентоспроможні вугільні об'єднання і великі вуглевидобувні підприємства, забезпечити самофінансування на тривалу перспективу; поступово скоротити обсяг державної підтримки підприємств галузі і забезпечити соціальну захищеність персоналу, який що вивільняється при ліквідації шахт [5].

За роки незалежності неодноразово змінювалася організаційна структура управління галуззю. Функції Мінвуглепрому передавалися Мінпаливенерго; шахти як технічні одиниці об'єднувалися в шахтоуправління або виводилися з їх складу; створювалися холдингові компанії, які перетворювалися в державні підприємства (ДП); змінювалися права (аж до позбавлення самостійності) шахт; частина їх було передано в приватну власність. Також було розроблено достатньо проектів, концепцій, програм розвитку вугільної галузі, але всі вони залишилися лише на папері («Вугілля», «Українське вугілля», «Енергетична стратегія України до 2030 року», «Концепція реформування вугільної промисловості») [6].

Каталізаторами утворення кластерів виступають інфраструктурні системи інтелектуального та фінансового капіталу – економічні зони, наукогради, бізнес-інкубатори, технопарки [1]. Україна має досвід створення вільних економічних зон (ВЕЗ) і територій пріоритетного розвитку (ТПР). Починаючи з 1992 р., в Україні послідовно створювалась нормативно-правова база їх діяльності. Станом на кінець 2000 р. до її складу входили Закон України «Про загальні засади створення і функціонування спеціальних (вільних) економічних зон», прийнятий у 1992 р., 15 законів щодо окремих зон та близько 30 інших нормативних актів. Державну стратегію і тактику в розбудові спеціальних зон і територій пріоритетного розвитку визначали, окрім зазначеного вище закону, ще два документи – постанови Кабінету Міністрів України «Про заходи щодо створення та функціонування спеціальних (вільних) економічних зон і територій зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності» від 24 вересня 1999 р. та «Про деякі питання інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку та спеціальних економічних зон» від 26 липня 2000 р. Незважаючи на досить тривалий термін діяльності та порівняно великі масштаби поширення дії законів про ВЕЗ і ТПР (охоплено 10,5% території України), оцінки результатів їх функціонування не завжди однозначні. Серед недоліків функціонування ВЕЗ і ТПР визначають: спотворення конкуренції на внутрішньому ринку України внаслідок нерівних умов для суб'єктів ВЕЗ і ТПР порівняно з іншими суб'єктами господарювання; незначну частку іноземного капіталу в сукупних обсягах інвестицій; недостатній рівень результативності застосування спеціального режиму як інструменту соціально-економічного розвитку депресивних регіонів; незабезпечення експортної спрямованості інвестиційних проектів, які реалізуються у ВЕЗ і ТПР. У 2004-2009 рр. у діяльності держави щодо створення нових та функціонування діючих СЕЗ (ВЕЗ) і ТПР простежуються непослідовність та періодично досить серйозний тиск залежно від того, який уряд перебуває при владі, який напрям економіки він

підтримує і чиї інтереси відстоює. Було введено мораторій на створення нових і розширення діючих спеціальних (вільних) економічних зон, технологічних парків та спеціальних режимів інвестиційної діяльності на нових територіях, а також реєстрацію нових інвестиційних проектів [7].

Однією з можливостей працювати без дотацій для вугільних підприємств може стати державно-приватне партнерство. Одним з найбільш показових прикладів успішного залучення приватних інвестицій у галузь можна вважати ТДВ «Орендне підприємство (ОП) «Шахта «Новодзержинська» (м. Дзержинськ). Маючи значні запаси вугілля (близько 40 млн. тонн), шахта пережила виробничу і кадрову кризи. Керівництво шахти задумалося про зміну форми власності і залученні недержавних інвестицій. Партнером стало Науково-виробниче об'єднання (НУО) «Механік». Інвестор насправді показав свою порядність, компетентність і відповідальність, раніше відновивши не одну шахту. Також вдало складаються партнерські відносини НВО «Механік» і ТДВ «Орендне підприємство «Шахтоуправління імені В.І. Чапаєва». До складу вищезазначеного шахтоуправління входять три вуглевидобувних підприємства: шахти «Тернопільська, імені В.І. Чапаєва» і «1 Травня» [8]. Механізм державно-приватного партнерства необхідно постійно вдосконалювати, адже для ряду збиткових шахт приватні інвестиції – це єдина можливість вийти на рівень самоокупності, уникнути закриття.

Заслуговує уваги той факт, що в Державному бюджеті планується стаття витрат на науково-дослідницьку роботу у вугільній галузі. Зокрема, це стосується розробки проектів з видобутку вугілля та підвищення системи безпеки захисту життя людей, які працюють у вугільній галузі. Упродовж двох останніх років фінансування вугільної галузі збільшується на 20% щорічно. Особливо важливо, що кошти вкладаються не лише у поточне споживання, а й у модернізацію та реконструкцію діючих шахт, а також завершення будівництва нових. Можна тільки сподіватися на ефективність впроваджувальних заходів, адже попередні спроби вивести вугільну промисловість із кризи не мали системності і не доводилися до логічного завершення.

Висновки: 1. Стосовно до сучасних умов господарської діяльності в нашій країні необхідні відповідна адаптація та розробка нових методів ведення бізнесу. Особливу увагу слід приділити кластерним утворенням – об'єднанням юридично незалежних організацій, які ефективно вирішують виробничі, збутові та інноваційні завдання з метою створення споживчої цінності. 2. Складна економічна ситуація вуглевидобувних підприємств пов'язана з відсутністю дієвих організаційних механізмів реформування галузі. Дана проблема може бути вирішена за допомогою утворення новітніх територіально-виробничих форм господарювання у вигляді кластерів. 3. В Україні немає скоординованої державної політики кластеризації та єдиного державного органу, який би займався її реалізацією на відміну від інших країн, де активно проводиться кластерна політика. 4. Серед організаційних передумов кластеризації вугільної галузі виділяють фактори, що чинять як негативний (неефективний процес реструктуризації, недосконаліть нормативно-правової бази), так і позитивний вплив (існуючий досвід створення інфраструктурних систем інтелектуального та фінансового капіталу, застосування механізмів державно-приватного партнерства, збільшення державного фінансування вугільної галузі). 5. На державному рівні необхідно розробити концепцію, створити єдиний державний орган, який би займався реалізацією кластерної політики та координував діяльність місцевих органів влади і галузевих об'єднань. Практична реалізація кластерної політики повинна проводитися на рівні галузевих та регіональних інститутів.

Список використаних джерел:

1. Березовский Д.С. Формирование промышленного кластера в условиях инновационной экономики: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством: экономика, организация и управление предприятиями, отраслями, комплексами – промышленность (эконом. науки)» / Д.С. Березовский // Московский гос. ун-т печати им. Ивана Федорова. – М., 2012. – 29 с.

2. Соколенко С.І. Стратегія конкурентоспроможності економіки України на основі інтеграційних систем – кластерів / С.І. Соколенко. – Севастополь: Видавництво ТОВ «Рібест», 2006. – 37 с.

3. Вареник Е.А., Лазебник Р.М., Омельченко А.Н. Концепция инновационного развития угольной отрасли на основе кластеризации / Е.А. Вареник // Уголь Украины. – 2010. – №6. – С. 12-14.

4. Онишко Св.В., Онишко С.В. Державне регулювання кластеризації економіки як напрямок розбудови національної інноваційної моделі / Св.В. Онишко // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – №11(113). – С. 55-61.

5. Кучер А.Т. Організаційні і соціально-економічні проблеми реструктуризації вугільної промисловості / А.Т. Кучер // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Вип. 41. – Донецьк: ДонНТУ, 2012. – С. 61-67.

6. Звягильский Е. Угольная промышленность Украины: факты, цифры, перспективы / Е. Звягильский // Еженедельник 2000 – Держава – Экономика. – 2010. – №21(511). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://2000.net.ua/2000/derzhava/ekonomika/66995.

7. Савченко В.Ф. Національна економіка: Навчальний посібник / В.Ф. Савченко. – К.: Знання, 2011. – 309 с.

8. Государственно-частное партнерство – одна из возможностей угольных предприятий работать без дотаций // Интернет-газета «Экономика». – 29 сентября 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.economica.com.ua/metal/article/624940.html.

Ключові слова: кластери, кластеризація, організаційні передумови, інституціональні фактори, вугільні підприємства.

Ключевые слова: кластеры, кластеризация, организационные предпосылки, институциональные факторы, угольные предприятия.

Key words: clusters, clustering, organizational conditions, institutional factors, the coal companies.